ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՄԻՋԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

Այսօր աշխարհն ընդհանրապես և Եվրոպան մասնավորապես քաղաքական, ընկերային, մշակութային զանազան հիմնախնդիրներից զատ ստիպված է անդրադառնալու նաև կրոնական մի նոր իրադրության, որն առաջադրում է նոր խնդիրներ և պահանջում յուրօրինակ, երբեմն արտառոց լուծումներ:

Ի դարի վերջի Եվրոպան այսօր կրոնական առումով նույն մայրցամաքը չէ, ինչ էր ընդամենը մի քանի տասնամյակ առաջ: Այս իրողության համապարփակ ընկալման պարագային նկատելի են հետևյալ որոշակի տարբերակիչ գծերը.

ա) Ավանդական քրիստոնյա երկրներում տիրող հետզհետե աշխարհայնացման (սեկուլարիզացիա) գործընթացը և անհատների քրիստոնեական ինքնության աստիճանական կորուստը: Սա հավասարապես վերաբերում է ինչպես Արևմտյան Եվրոպայի, այնպես էլ Արևելյան Եվրոպայի (նախկին կոմունիստական) երկրներին, թեև նրանց գաղափարական ենթահողը և առարկայական ու ենթակայական շարժառիթներն ու պատճառները, ինչպես և անցած ճանապարհը տարբեր են:

բ) Նախկինում միատարր քրիստոնյա երկրներում զգալի չափով այլ կրոններ դավանող բնակչության (մահմեդականներ, հրեաներ, բուդդայականներ ևն) ներհոսքը և անհատների կրոնական ու մշակութային ինքնության խաթարումը բնական փոխազդեցությունների և շփումների հետևանքով (սինկրետիզմ): Սա նույնպես վերաբերում է եվրոպական բոլոր երկրներին (չնչին բացառությամբ):

գ) Կրոնական փոքրամասնությունների խուլ կամ բացահայտ պայքարը իրենց իրավունքների համար, որոնք հաճախ ստանում են անթաքույց հակամարտության ձև և երբեմն հանգեցնում պատերազմի: Այստեղ հաճախ կրոնական գործոնից դուրս լուրջ շարժառիթներ են լինում ընկերային ու քա-

ղաքական գետնի վրա: Երբեմն կրոնական գործոնը կարող է բացարձակապես բացակայել, սակայն տարբեր կրոններ դավանող մարդկանց նույնիսկ քաղաքական հակամարտությունը նորանոր խնդիրներ է հարուցում կրոնական գործիչների առջև:

Վերոհիշյալ կետերի վերլուծումը մեզ տանում է հետևյալ խորհրդածություններին:

Մի կողմից (Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում) ընկերային բարվոք վիճակը և կենցաղային դյուրությունները մարդկանց հաղցնում են հոգեբանական մի այնպիսի «կշտության», որի ժամանակ հոգևոր-կրոնական պարտականությունները դառնում են սոսկ առօրյա միապաղաղ կենսաձևի մեջ փոփոխություն մտցնելու մի պարզ եղանակ, կամ էլ ընդհանրապես դուրս են մղվում կյանքից՝ մարմնապաշտ ու նյութապաշտ արժեքների դավանման մեջ արժեզրկման ենթարկվելով: Մյուս կողմից (Արևելյան Եվրոպայի երկրներում) ընկերային ծանր վիճակը, կենցաղային զանազան ու անվերջանալի դժվարությունների հաղթահարումը, ինչպես նաև տասնյակ տարիների ընթացքում աթեիստական դաստիարակության գործած ավերը տեղ չեն թողնում կրոնական ապրումների ու դավանական ինքնության անհրաժեշտության գիտակցության համար:

Սեփական կրոնական ինքնության նման կորստի ու ոչնչացման պայմաններում անհատը այլ (և ոչ միայն այլ) կրոններ դավանող մարդկանց վերաբերվում է կա՛մ անթաքույց արհամարհանքով ու անտարբերությամբ, կա՛մ թշնամանքով, որը ծնվում է անգիտությունից (ոչ միայն առարկայական, այլև ենթակայական) ու նրա ետևում մշտապես ներկա եղող վախի զգացումից: Մինչդեռ կան նաև անհատներ, որոնք պետք եղած անհրաժեշտ պաշարը չունենալով, հաճախ անգիտակից կերպով ենթարկվում են այլ կրոնների ազդեցությանը և զոհ գնում սեփական տգիտությանը: Սինկրետիզմն այս պարագային չարյաց փոքրագույնն է: Մինչդեռ հաճախ հենց այս սեփական տգիտությամբ կարելի է բացատրել բազմաթիվ եվրոպացի երիտասարդների անվերապահ դարձը դեպի արևելյան միստիկ և էզոթերիկ կրոնները:

Ե՛վ արհամարհանքը, և՛ թշնամանքը հավասարապես կարող են հակամարտության և անգամ պատերազմի շարժառիթ լինել: Հաճախ բացարձակապես սեկուլյար մարդկանց կողմից արտահայտված գերակայության բարդույթը կամ գործված ոճիրը զոհի կողմից ընկալվում է որպես դիմացինի կրոնական համոզմունքի արտահայտության արդյունք և իր անդրադարձն է ունենում հակառակ ուղղությամբ՝ այս անգամ արդեն հավատացյալ անհատների հանդեպ: Մյուս կողմից՝ քիչ չեն դեպքերը, երբ սեփական ինքնության գիտակցության ոչ ճիշտ ընկալումը հանգեցնում է ֆանատիզմի և դուռ բացում մերժողական կեցվածքի և դրանից բխող բոլոր հետևանքների համար: Հարցը երբեմն ապառնական տեսք է ստանում հատկապես մեկ կրոնից մյուսը անցում կատարածների հանդեպ:

Հետևաբար, այսօր Եվրոպայի քրիստոնյա Եկեղեցիները կանգնած են մի մարտահրավերի առջև, որից խուսափելն անհնարին է: Ինչպե՞ս դիմագրավել աշխարհայնացման անխուսափելի ապառնալիքին, և միևնույն ժամանակ կարողանալ բաց և անկեղծ հարաբերություններ մշակել այլադավանների հետ: Սրանք լուրջ հարցեր են, որոնց լուծմանն արդեն իսկ լծվել են բազմաթիվ եկեղեցական հարանվանություններ: Անկախ յուրաքանչյուր երկրի յու-

բահատկություններից, լուծման բոլոր եղանակներն էլ պետք է ունենան հետևյալ ընդհանրությունները.

ա) Գաղափարական գիտակցված պայքար սեկուլյարիզմի դեմ՝ Ավետարանի քարոզությամբ և քրիստոնեական ինքնության խորը բացահայտմամբ և արժևորմամբ: Սա իր մեջ ներառնում է ինչպես աշխարհայնացման վատ հետևանքների և հասարակության հարաճուն բարոյազրկման ցուցադրումը, այնպես էլ սեփական դավանանքի խոր իմացությունն ու կենդանի և ոչ թե ձևական հաղորդության հաստատումը Եկեղեցու հետ:

բ) Լայնախոհ վերաբերմունքը այլադավանների հանդեպ և հարգանքը նրանց հոգևոր ժառանգության, պաշտամունքի ձևերի և կենցաղային ավանդական նիստուկացի նկատմամբ: Սա չի կարող իրականանալ՝ առանց դիմացինի համոզմունքներն ու աշխարհընկալումը վերջինիս տեսանկյունից դիտելու իրողության: Անհրաժեշտ է այլադավան հարևանի կրոնական համոզմունքների խոր և ոչ թե մակերեսային ու հաճախ թյուր իմացություն:

գ) Խաղաղության և հաշտության ընդհանուր կոնտեքստում պետք է, սակայն, առավելագույնս թույլ չտալ մարդկանց ընկերային, գաղափարական, մշակութային և այլ ճնշումների ենթարկելով կամ էլ բացահայտ անհերելի մարդորսությամբ դավանափոխության ենթարկելը: Սա կարևոր պայման է առաջին երկու կետերի միջոցով ձեռք բերված առավելությունները արդյունավետ դարձնելու համար:

Ինչ վերաբերում է մեր հանրապետությանը, ապա այն այսօր հայտնվել է յուրահատուկ պայմաններում: Այն իր կողմնորոշմամբ եվրոպական երկիր է և այդպիսին էլ ընդունվում է արդեն միջազգային հանրության կողմից. մինչդեռ մյուս կողմից կենցաղակերպի ու աշխարհընկալման մեջ այն դեռևս շարունակում է մնալ որպես բացառապես ասիական երկիր: Կրոնական կոնտեքստում դիտելիս, մենք կարող ենք տեսնել, որ հանրապետության վիճակը, թեև կան այսօրվա որոշ առարկայական նպաստավոր պայմաններ, բոլորովին էլ բարետես պատկեր չի ներկայացնում:

Այսօր պատեհ կամ անպատեհ առիթներով զանազան ամբիոններից 1700-ամյա քրիստոնյա հայտարարվող ազգն ավելի քան աշխարհայնացած վիճակում է: Պարզագույն թվաբանական հաշվարկներն էլ կարող են ցույց տալ, որ հանրապետության բնակչության անգամ մեկ տոկոսը կանոնավորապես եկեղեցի չի հաճախում: Ուստի բնակչության իննսունինը տոկոսի կապը եկեղեցու հետ, եթե այդպիսին կա, զուտ ձևական է և հաճախ պարզ տուրք է ազգային սովորությանը: Խոսք չի կարող լինել քրիստոնեական ինքնության խոր և ճշմարտացի ընկալման մասին. բնակչության գրեթե 100 տոկոսն էլ, անգամ համոզված աթեիստները, առանց այլևայլության հայտարարում են, որ իրենք քրիստոնյա են, սակայն չնչին փոքրամասնությունն է, որ տարրական գիտելիքներ ունի քրիստոնեության մասին անգամ ոչ թե որպես դավանանք, այլ սուկ կենսաձև:

Վերևում մենք հիշեցինք որոշ առարկայական նպաստավոր պայմանների մասին: Ամենավերևում հիշված երկրորդ կետը կարծես թե այսօր մեզ չի սպառնում: Մեր հանրապետության մեջ գրեթե չկան կրոնական այլադավան փոքրամասնություններ: Մեծագույն հատվածը եզդիներն են, որոնք, սակայն, կրոնական իմաստով ազդեցիկ չեն: Այնուամենայնիվ, այլադավանների հետ բազմադարյա համակեցությունը իր զգալի հետքերն է թողել մեր ժողովրդի հոգեբանական կերտվածքի և կենցաղային նիստուկացի վրա: Ուստի այսօր մենք գործ ունենք ոչ թե սինկրետիզմի սպառնալիքի, այլ դրա

իրական գոյության հետ, որը մշտապես խոչընդոտում է մեզ մեր քրիստոնեական ինքնության որոնման մեջ:

Այսօր Հայաստանում չկա նաև կրոնական փոքրամասնությունների պայքար, թեև որոշ աղանդավորական հակում ունեցող հարանվանություններ փորձում են իրենց «զոհի» լուսապսակով ներկայացնել: Նման կրոնական փոքրամասնությունների գոյությունն այսօր մեկ անգամ ևս վկայում է աշխարհայնացման ու սինկրետիզմի վնասների մասին, քանզի նոր հավատք հայտնաբերածներից շատերը կա՛մ տարրական գիտելիքներ իսկ չունեն Մայր Եկեղեցու հավատքի ու դավանանքի մասին, կա՛մ էլ բացարձակ որևէ վտանգ չեն տեսնում արևմտյան կամ արևելյան զանազան կրոնների ազդեցության մեջ:

Այժմ որո՞նք պետք է լինեն Հայաստանի Հանրապետության խնդիրները՝ կրոնական տեսանկյունից դիտված: Ցավալի է, բայց փաստ, որ այսօր կրոնական բոլոր հիմնախնդիրների լուծումը դրված է Հայ Առաքելական Եկեղեցու ուսերին: Եկեղեցին պետք է պայքարի աշխարհայնացման դեմ, ջանքեր գործադրի քրիստոնեական ինքնության ձևավորման համար, լուսաբանություններ ու վերլուծումներ կատարի մյուս կրոնական հարանվանությունների մասին, խաղաղություն և ներդաշնակություն ապահովի համայնքների միջև և անգամ այն համայնքների հետ, որոնք անթաքույց թշնամանքով են տրամադրված իր նկատմամբ:

Արդյո՞ք, սակայն, այս ամենը սոսկ հոգևորականության գերխնդիրն է: Բնավ՝ ո՛չ, և երբեք՝ ո՛չ: Աշխարհայնացման ու սինկրետիզմի դեմ պայքարը, սեփական ուղղափառ քրիստոնեական ինքնության հաստատումը և լայնախոհ վերաբերմունքի դաստիարակումը մեկ խավի կամ մեկ դասակարգի գործ չէ, այլ համազգային խնդիր: Մենք այստեղ չենք կարող ներկայացնել այդ նպատակի իրագործման համար համապարփակ ծրագիր, քանզի դրա համար հիրավի անհրաժեշտ են բոլոր խավերի միասնական ու ներդաշնակ գործունեությունը՝ հայրենի պետության, կառավարության և եկեղեցական իշխանության ընդհանուր հովանավորության ու ղեկավարության ներքո:

ՄԻՔԱՅԵԼ Ծ. ՎՐԴ. ԱԶԱՊԱՀՅԱՆ